

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОРІДНЕНИХ ДО БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЯ) ПОНЯТЬ У РАМКАХ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**ADMINISTRATIVE AND LEGAL CHARACTERISTICS OF RELATIVES TO BULLYING CONCEPTS WITHIN THE FRAMEWORK OF GENDER POLICY IN UKRAINE**

Стрельченко О.Г., д.ю.н., професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Національна академія внутрішніх справ

Бухтіярова І.Г., к.ю.н.,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Національна академія внутрішніх справ

Бухтіяров О.А., к.ю.н.,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
*Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету Міністерства фінансів України*

Євроінтеграційні процеси України, які вимагають впроваджувати гендерну політику в усіх сферах публічного адміністрування, в тому числі й в освітньому середовищі. Відповідно, гендерний компонент, який являється вагомим індикатором розвитку демократичного суспільства та забезпечує рівний доступ жінок до управлінської діяльності на усіх рівнях адміністрування. Він пронизує усі сфери суспільного життя країни і надає можливість усвідомлювати соціальну дійсність. Проблематика булінгу у рамках гендерної політики є на сьогоднішній день досить актуальною проблематикою в Україні. Відповідно до цього авторами здійснено ґрунтовний аналіз споріднених понять із булінгом. Разом з тим, охарактеризовано такі категорії як «насильство», «насильство над дитиною», «фізичне насильство», «сексуальне насильство», «психологічне насильство», «жорстоке поводження з дитиною» та «булінг (цькування)». Водночас відзначено, що дотичними категоріями щодо досліджуваного поняття щодо насильницьких дій є такі поняття «шеймінг», «мобінг», «хейзинг», «сталкінг», «кібербулінг», які будуть нами досліджені у наступних наукових працях. У статті проаналізовано наукові погляди щодо наведених категорій та, з метою удосконалення досліджуваних понять, запропоновано їх авторські визначення. Авторами встановлено, що під насильством необхідно розуміти вчинення дії або бездіяльність однієї(їх) особи(іб) стосовно іншої (інших), яке виражається у формі фізичного, матеріального або психологічного впливу, що направлено на заподіяння шкоди. Під «сексуальним насильством», автори розуміти різновид насильства, що виражається у протиправних діях сексуального характеру проти волі та бажання людини. Відзначаючи неоднотайність трактувань булінгу (цькування) та з метою його удосконалення авторами сформулювало булінг як негативний систематичний та агресивний вплив буллера (або групи осіб-буллерів), який проявляється у різного роду насильства, з метою навмисного завдання шкоди відповідній особі, на яку він спрямований.

Ключові слова: дитина, насильство, насильство над дитиною, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, жорстоке поводження з дитиною, булінг (цькування), шеймінг, мобінг, хейзинг, сталкінг, кібербулінг.

The European integration processes of Ukraine require implementing gender policy in all spheres of public administration, including in the educational environment. Accordingly, the gender component, which is a significant indicator of the development of a democratic society and ensures equal access of women to managerial activities at all levels of administration. It permeates all spheres of social life of the country and provides an opportunity to realize social reality. The issue of bullying within the framework of gender policy is currently a very relevant issue in Ukraine. Accordingly, the authors conducted a thorough analysis of concepts related to bullying. At the same time, such categories as "violence", "child abuse", "physical violence", "sexual violence", "psychological violence", "cruel treatment of a child" and "bullying" were characterized. At the same time, it was noted that the following categories related to the researched concept of violent actions are such concepts as "shaming", "mobbing", "hazing", "stalking", "cyberbullying", which we will investigate in the following scientific works. The article analyzes scientific views on the above categories and, with the aim of improving the studied concepts, offers their author's definitions. The authors established that violence should be understood as the act or inaction of one person(s) in relation to another person(s), which is expressed in the form of physical, material or psychological influence aimed at causing harm. By "sexual violence", the authors understand a type of violence expressed in illegal acts of a sexual nature against the will and desire of a person. Noting the heterogeneity of interpretations of bullying and with the aim of its improvement, the authors formulated bullying as a negative systematic and aggressive influence of a buller (or a group of bullies), which manifests itself in various types of violence, with the aim of intentionally causing harm to the person it is aimed at.

Key words: child, violence, violence against a child, physical violence, sexual violence, psychological violence, child abuse, bullying, shaming, mobbing, hazing, stalking, cyberbullying.

Актуальність проблеми. Необхідно відзначити те, що досить важко виміряти показник протибулігової політики у рамках гендерної рівності. Із проведених досліджень на світовому рівні серед таких країн як Ісландія, Норвегія, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Ірландія, Руанда, Філіппіни, Швейцарія, Словенія, Словачія та Нова Зеландія Україна зайняла за індексом гендерної рівності 67 місце.

Щодо вирішення проблематики булінгу у рамках гендерної політики рушійною силою задля розв'язання таких глобальних проблем людства стала Організація об'єднаних націй. Саме «Цілі Сталого Розвитку Тисячоліття», ухвалені на період до 2030 року є дороговказом для України, зокрема, п'ята ціль стосується досягнення гендерної рівності. Сутність розвитку суспільства в контексті забез-

печення гендерної рівності – це гендерна справедливість, яка передбачає рівноправність і справедливість у розподілі благ та відповідальності між жінками і чоловіками, не вимагає «зрівнялівки», оскільки жінки та чоловіки мають різні потреби і переваги, тому ці відмінності повинні бути виявлені і враховані для усунення міжстатевого дисбалансу. За умови дієвості принципу гендерної справедливості, існуватиме гендерна рівність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань еволюції інститутів публічного управління та напрямків удосконалення гендерної політики присвятили свої праці С.С. Була, Л.А. Клим [1], В.В. Баштанник [2; 3], О.В. Батанов [4], І.В. Аль-Атті [5] та ін. Питання адміністративно-правової характеристики

гендерної політики в цілому досліджували такі вчені-адміністративісти як Авер'янов Б.В., Басс В.О., Бухтіярова І.Г., Дрозд О.Ю., Колпаков В.К., Кузьменко О.В., Сербин Р.А., Пастух І.Д., Співак М.В., Стрельченко О.Г. та інші. А проблематику сутності булінгу «піднімали» такі дослідники як Гунько А. Ю., Бухтіярова І.Г., Веретенко Т.Г., Запорожець А.К., Лубенець І. Г., Миронюк Т.В., Приходько М. В., Плутицька К. М., Пеша І.В., Прибиткова Н. О., Сорочан Д.А., Стрельченко О.Г. тощо.

Результати дослідження. Щодо такого різновиду насильницьких дій у рамках гендерної політики на наш погляд необхідно розглянути булінг та інші споріднені до нього категорії такі як: «насильство», «насильство над дитиною», «фізичне насильство», «сексуальне насильство», «психологічне насильство», «жорстоке поводження з дитиною», «шеймінг», «мобінг», «хейзинг», «сталкінг», «кібербулінг», «булінг (цькування)».

В загальному трактуванні такого поняття як булінг у нашому суспільстві є досить новою категорією, яка є малодослідженою та не в повній мірі вивченою. Але навіть недостатнє його вивчення не знімає актуальності такої вагомий проблематики, яка сьогодні стоїть перед науковою спільнотою та практикуючими фахівцями у цій сфері з метою її усунення. Щоб дослідити категорію булінг необхідно спочатку категорію «насильство» досліджували як вітчизняні, так і міжнародні дослідники. Проте й досі на науковому просторі, відсутня єдина точка зору визначення цього поняття.

У юридичній енциклопедії під «насильством» розуміється «умисний фізичний чи психологічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь. Особа, яка вчиняє насильницькі діяння, усвідомлює їх характер, передбачає наслідки цих діянь і бажає або свідомо допускає їх настання» [6, с. 68]. Запропоновані категорії визначають насильство як застосування лише фізичної сили, а про інші види насильства сові не йде.

І. І. Давидович визначає насильство як «умисна протиправна дія, яка полягає у впливі на тіло іншої людини, її психіку або свободу, що здійснюється всупереч волі потерпілого або поза його волею і здатна викликати негативні зміни в організмі потерпілого» [7, с. 8].

Отже, існують різні позиції щодо ролі насилля у суспільному житті людини. З'ясовано, що «позитивними» може виступати насилля у випадку захисту свого життя та здоров'я, а також своїх близьких і рідних, а в усіх інших випадках – насилля – негативне явище. Тому, з ним потрібно вести боротьбу на різних взаємопов'язаних рівнях: індивідуальному, суспільному, державному, міжнародному.

З проведеного дослідження дефініції «насильства» ми бачимо, що відсутня однозначна позиція вчених: одні з них її криміналізують, а інші – декриміналізують. Саме тому, запропоновано дефініцію «насильства», яку доцільно трактувати у адміністративно-правовій площині.

Встановлено, що *під насильством необхідно розуміти вчинення дії або бездіяльність однієї(их) особи(ів) стосовно іншої(інших), яке виражається у формі фізичного, матеріального або психологічного впливу, що направлено на заподіяння шкоди.*

Наступною для розгляду представлена категорія «насильство над дитиною», що є досить вагомим на сьогоднішній день та в умовах військового стану в країні.

Характеризуючи «насильства над дитиною», необхідно відзначити те, що відповідно до Методичних рекомендацій щодо запобігання та протидії насильству Міністерства освіти і науки України, воно визначається, як «широке поняття, що включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, вчителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші»[8].

В.Л. Андрєєнкова, В.В. Байдик, Т.В. Войцях, О.А. Калашник під «насильством над дітьми» розуміють фізичне, психологічне, сексуальне насильство або відсутність виховання та піклування про дітей батьками, особами-опікунами чи сторонніми людьми, які доглядають за дітьми. Насильство над дітьми може містити будь-яку дію насильницького характеру, нехтування, зловживання або нездатність, небажання чи невміння виховувати й опікуватися дітьми від батьків чи інших осіб, що призводить до фактичної або потенційної шкоди дитині. Може спостерігатися в сім'ї, у місці проживання дитини, на вулиці або в організаціях, школах чи громадах, з якими дитина взаємодіє [9, с. 36].

Потрібно відзначити те, що дослідники досить нечітко сформулювали власне визначення насильства над дітьми, яке на їхню думку проявляється у «відсутності виховання та піклування про дітей батьками». Не можна з цим погодитися так як саме це не можливо класифікувати як насильство.

Джон Філіп Дженкінс зазначає, що «насильство над дітьми» – це навмисне заподіяння їм болю та страждань через фізичне, сексуальне чи емоційне поводження [10].

Із запропонованих трактувань їх складовою конструкцією, яка потребує дослідження є поняття «дитина».

Визначення поняття «дитина» так само як і поняття «дорослий вік» змінюється в залежності від культурних особливостей кожної країни [11].

Так, у ст. 1 частини 1 Конвенції ООН «Про права дитини» зазначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [12].

В загальному усі пріоритети щодо формулювання даної категорії відбуваються на підставі чинного законодавства.

Відповідно до ст. 6 Сімейного кодексу України «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», тобто до вісімнадцяти років [13].

Таким чином, аналізуючи запропоновані науковцями дефініції «насильство над дітьми» та тлумачення законодавства стосовно такої категорії осіб, як дитина пропонуємо власне визначення насильства над дітьми – це протиправна дія або бездіяльність особи (іб) направлена проти іншої (-их) осіб (и), яка (і) не досягла (и) вісімнадцятирічного віку, з метою завдання фізичної, моральної, матеріальної, сексуальної шкоди.

Дотримуючись тієї точки зору, що поняття «насильство» ширше за поняття «насильство над дитиною», а отже останньому притаманні такі ж ознаки, як і категорії «насильство». Проте, з'ясовано, що специфічною ознакою, яка б відрізняла ці дві дефініції, у насильстві над дитиною є потерпілий – особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку.

Охарактеризовано види насильства, які застосовують до дитини.

Розглядаючи категорію «фізичне насильство», слід зазначити, що законодавчому рівні вищевказана дефініція не закріплена. У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено як «форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, шипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [14].

Як стає помітним те, що відсутнє єдине бачення досліджуваної категорії у наукових трактуваннях. Вважаємо за доцільне охарактеризувати визначення дослідників.

За О.М. Ігнатівим фізичне насильство являє собою «енергетичний вплив на органи і тканини (їх фізіологічні функції)» [15, с. 146]. Тобто автор розглядає фізичне насильство з біологічної сторони впливу на людину.

Л.М. Герасіна акцентує увагу на тому, що «фізичне насильство – це пряма фізична шкода, заподіяна людині у вигляді пошкоджень і травм (поранення, скалічення, вбивство)» [16, с. 39].

Обґрунтовано, що під фізичним насильством необхідно розуміти протиправне діяння, яке заподієне у вигляді фізичного впливу особи (іб) на організм іншої особи, що відбувається поза її волею.

Наступний для дослідження є різновид насильства такий як сексуальне насильство, яке на даний час є досить поширеною формою і здійснюється як у родині, в школі, поза школою, а також у інших місцях. Досить складна ситуація щодо насильства сексуального складається в умовах військового стану, яке використовує противник у вигляді «такого роду зброї».

Так, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» сексуальне насильство трактує як «форму домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності» [17].

Законодавче трактування є змістовно переобтяженим у його термінологічному наповненні.

Т.М. Хомич «сексуальне насильство» розуміє як підвид фізичного насильства, аргументуючи це тим, що сексуальне насильство з самого початку включає в себе і фізичне [18]. Дозволимо собі відзначити те, що сексуальне насильство окрім фізичних заходів впливу може проявлятися також і у вигляді демонстрацій непристойних жестів, або фотокарток чи відеороликів, тобто без застосування фізичної сили.

Л.М. Герасіна зазначає, що «сексуальне насильство» – це особливий видом психо-фізичного насильства над дорослою людиною чи дитиною [19, с. 39]. Як бачимо, науковець розглядає сексуальне насильство не лише насильство щодо дітей, але й дорослої людини. На наш погляд це є досить ґрунтовним трактуванням, так як від цього страждають усі члени суспільства. Аде у статті буде акцентуватися увага на насильстві над дітьми так як робиться акцент на булінгу (цькуванні).

В загальному вигляді відсутня однаковість у трактуванні сексуального насильства серед науковців, і тому назріла необхідність у визначенні «сексуального насильства», під яким слід розуміти різновид насильства, що виражається у протиправних діях сексуального характеру проти волі та бажання людини.

Наступним різновидом насильства над дитиною є психологічне насильство, яке необхідно охарактеризувати та проаналізувати.

Характеризуючи категорію «психологічне насильство» звернемося до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Так, психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [12]. Зауважимо, що думки науковців при визначенні поняття «психологічне насильство» є досить різними.

Так, В. О. Меркулова розуміє під «психологічним насильством» різновид насильства, особливістю якого є те, що об'єктом впливу є емоційний стан людини та його психічне здоров'я [20, с. 125].

Є.П. Ільїн зазначає, що «психологічне (емоційне) насильство» – це періодичний тривалий чи постійний психічний вплив на людину, який викликає психічну травму або призводить до формування у неї патологічних властивостей характеру, або гальмує розвиток особистості [21, с. 168].

Аналізуючи поняття «психологічне насильство», наведене Є.П. Ільїним, можна стверджувати, що автор виділяє одну з обов'язкових ознак цього явища – періодичність (повторюваність). Проте ми дотримуємося позиції, що для класифікації діяння, яке підпадає під ознаки психологічного насильства достатньо самого факту його вчинення. А ознака повторюваності при психологічному насильстві характерна адміністративному правопорушенню (проступку) у сфері протидії булінгу (цькування).

О.О. Франчук, Л.В. Левицька зазначають, що «психологічне насильство» – вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз, із тим щоб зламати волю потерпілого до опору, до відстоювання своїх прав та інтересів, в тому числі і моральний тиск, зневага, психологічне жорстоке поводження [22, с. 166].

Необхідно відзначити те, під психологічним насильством над дитиною потрібно розуміти протиправний психологічний вплив на дитину та членів її родини, метою якого є завдати шкоди психологічному стані дитини.

У зв'язку із розвитком суспільства, трансформаційними та євроінтеграційними процесами все частіше у повсякденному житті людини, у засобах масової інформації стало вживатися слово іншого походження «булінг», яке перекладається українською мовою як цькування, залякування. Проте на сьогоднішній день немає єдиної правової точки зору щодо його визначення, характерних ознак та сфери дії. Саме тому дослідження даної правової категорії є вкрай необхідним та актуальним в умовах сьогодення [23].

Відповідно до результатів дослідження Українського інституту дослідження екстремізму (опитування «Главком»), оприлюднених у 2021 р., 40% опитуваних ставали жертвами булінгу при чому 48% дітей нікому не розповідали про це, 40% – соромляться цього, 22% – цькування вважають нормальним явищем [24].

За даними дослідження, проведеного Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України», – від 24% до 37 % дітей в школах потерпають від насильства і найвищий цей показник серед підлітків 12-14 років [25, с. 10].

Встановлено, що вказані відсотки є високими й потребують відповідної реакції держави, громадських організацій та усієї спільноти, направлених на протидію булінгу (цькування), надання інформативної та психологічної допомоги жертвам булінгу (цькування) та проведення просвітницької діяльності задля усвідомлення дітьми, що булінг – негативне явище, якого не має бути у громадському суспільстві.

За даними моніторингу Інституту модернізації змісту освіти, фахівці його психологічної служби у 2018–2019 роках ухвалили понад 86 тис. запитів від учасників освітнього процесу щодо протидії булінгу. Зокрема, від батьків надійшли 27 772 звернення, від педагогічних працівників – 23 108, дітей – 30 178 та інших зацікавлених осіб – 5 490 [26, с. 21-22].

За даними опитування HBSC серед дітей віком 10–17 років (2018 р.), 35% опитаних упродовж останніх двох місяців брали участь в ображенні/приниженні або знущанні над іншими, 37,9% – були жертвами образ, знущань, принижень інших підлітків [27, с. 8-9].

Дане дослідження є підтвердженням того, що булінг (цькування) проявляється у формі психологічного, фізичного, економічного та сексуального насильства, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій.

За даними громадської організації Ла Страда-Україна з 12 березня по 30 квітня 2020 року отримано 11507 звернень, серед яких 31,7% займають консультації з приводу насильства, жорстокого поводження з дитиною (3 648 звернень), 1,7% щодо булінгу (196 звернень) [28].

Отже, аналізуючи наведені статистичні дані, слід зазначити про значну поширеність цього явища в освітньому середовищі та по всій території України, а отже, й потребує поглибленого його дослідження.

Щодо терміну булінг, то він походить від англійського дієслова «to bully». В Кембридзькому словнику англійської мови, дієслово «to bully» означає: хтось, хто завдає шкоди чи лякає когось іншого, часто протягом певного періоду, і часто змушує їх робити те, чого вони не хочуть робити [29].

Першим, хто ввів на науковому рівні поняття булінг та досліджував це соціальне явище був норвежський психолог Д. Ольвеус. Слід зазначити, що завдяки саме цьому науковцю проблема булінгу стала досягнута зором багатьох вчених, предметом їх вивчення та запровадження шляхів боротьби з нею.

Д. Ольвеус розкриває сутність терміна «bullying» як «навмисна, систематично повторювальна, агресивна поведінка, що ґрунтується на нерівності соціальної влади або фізичної сили» [30, с. 1172]. Аналізуючи вищевказане визначення, можна зазначити, що норвежський дослідник визначає чотири важливі складові (ознаки), які притаманні цьому явищувосвітньому середовищі: агресивна поведінка; повторювальність діяння; нерівність сили; навмисність.

А. Ю. Гунько, Т. Г. Веретенко, аналізуючи наведене визначення «булінгу» Д. Ольвеусом, зазначають, що «автор чітко визначає головну відмінність випадкової бійки чи суперечки, коли учасники відносно рівні у своїх силах та мають однаковий соціальний статус, на відміну від ситуації булінгу – коли один учасник має значну перевагу у силі та статусі і завдає шкоду – слабшому, який не здатен себе захистити» та дають визначення поняття булінг: «використання своєї сили, статусу, соціального положення для залякування, заподіяно шкоду або приниження іншого, хто має меншу силу чи статус» [31].

О. М. Ожиева зазначає, що булінг є новим поняттям в житті сучасної людини. З повсякденного визначення це слово перетворилося в міжнародний термін і містить ряд проблем: соціальних, психологічних, юридичних і педагогічних [32, с. 14].

Проте ми дотримуємося тієї точки зору, що булінг – вікове явище, складовою якого є насилля над дітьми та дитяча жорстокість. Воно існувало в усі історичні періоди розвитку людства.

Дослідниця Л. Кішлі даючи визначення булінгу спирається на психо-емоційний стан людини, на її почуття. Вона зазначає, що «булінг – це агресивна поведінка, спрямована на приниження почуттів, висловлювання негативних емоцій та образливе оцінювання іншої людини». Науковці О. Морозов, Д. Булда та М. Бородаєва дають визначення булінгу як агресивне переслідування одного з членів колективу іншими [33, с. 23].

Т. В. Докукіна визначає булінг як агресивну поведінку з боку однієї людини щодо іншої з метою заподіяти останній моральну або фізичну шкоду, принизити і в такий спосіб утвердити свою владу [34, с. 78].

Згідно з CDC (Centers for Disease Control and Prevention) булінг – це будь-яка агресивна поведінка однієї людини чи групи людей, які не є родичами жертви, що повторюється неодноразово або має очевидні передумови для повторення [35].

Із запропонованих визначень стає помітним те, що булінг це агресивна поведінка буллера по відношенню до особи, яка зазнає булінгу.

І. Г. Лубенець зазначає: «першим офіційним визначенням булінгу, яким стали послуговуватися у судовій практиці у Великій Британії, стало визначення Т. Р. Хелда: «Булінг – це тривале фізичне або психологічне насильство, яке чинить одна особа або група осіб стосовно особи, яка нездатна захистити себе в даній ситуації, з усвідомленим бажанням завдати болю, залякати або спричинити стрес іншій особі». Національна асоціація шкільних працівників США дає таке визначення поняття булінгу: «Булінг – це динамічні і повторювальні моделі вербальної або невербальної поведінки, що здійснюється одним учнем або групою учнів стосовно іншого учня, спрямовані на навмисне завдання шкоди, при наявності реальної різниці в силі» [36, с. 65-66].

Таким чином, міжнародні дослідники розглядають булінг як агресивну поведінку однієї особи на іншу; як систематичне психологічне та фізичне насильство.

Вітчизняна вчена Н. О. Прібіткова робить акцент на тому, що булінг у світовій практиці визначається як прояв дискримінації дитини, що виражається у фізичних і психічних формах насильства [37, с. 58].

Висновок. Відзначаючи неоднотайність трактувань булінгу (цькування) та з метою їх удосконалення вважаю за доцільне сформулювати булінг як негативний систематичний та агресивний вплив буллера (або групи осіб-буллерів), який проявляється у різного роду насильства, з метою навмисного завдання шкоди відповідній особі, на яку він спрямований.

ЛІТЕРАТУРА

1. Була С. С., Клим Л. А. Основні шляхи вдосконалення ґендерної політики у системі державного управління в Україні. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. № 40. С. 153–159.
2. Баштанник В. В., Рагімов Ф. В. Еволюція інститутів публічного управління в контексті загальноєвропейського політичного тренду. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3(42). С. 28–34.
3. Баштанник В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів. Дніпропетровськ, 2010. 390 с.
4. Батанов О. В. Децентралізація та місцеве самоврядування у ґендерному вимірі: вітчизняний досвід та міжнародні стандарти. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія: Політичні науки. 2018. No 3. С. 48–54.
5. Аль-Атті І. В. Публічне управління: сутність і визначення. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 8. С. 35–41.
6. Насильство. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ, 2002. Т. 4. Н – П. С. 68.
7. Давидович І. І. Насильство проти правоохоронців. *Юридичний вісник України*. 2007. № 7 (607). 17–23 лютого. С. 8–9. URL: http://www.yurinc.com.ua/legal_bulletin_of_Ukraine/archive/?aid=1593&jid=203.
8. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : лист Міністерства освіти і науки України від 18 трав. 2018 р. № 1/11-5480. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text>.
9. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навч.-метод. посіб. / [В. Л. Андрєєнкова, В. В. Байдик, Т. В. Войцях, О. А. Калашник та ін.]. Київ : Нічора С. О., 2020. 196 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/sites/unicef.org.ukraine/files/2020-07>
10. Jenkins John Philip. Child abuse. *Encyclopedia Britannica*, 27 Feb. 2020. URL: <https://www.britannica.com/topic/child-abuse>. Accessed 27 May 2021.
11. Дитина. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
12. Про ратифікацію Конвенції про права дитини : постанова Верховної Ради УРСР від 27 лют. 1991 р. № 789-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 13. Ст. 145.
13. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

14. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
15. Ігнатів О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність *Форум права*. 2010. № 3. С. 144–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_21
16. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1148. С. 35–40. f
17. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
18. Хомич Т. М. Фізичне насильство як одна із форм вчинення насильства в сім'ї. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Право. 2010. № 2. URL: <https://eprints.ua.edu/1009/1/Fizyczne.pdf>.
19. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1148. С. 35–40. URL: <file:///C:/Users/dimon/Downloads/4464>
20. Меркулова В. О. Психологічне насильство щодо дітей: окремі соціальні та теоретичні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3–4. С. 122–127.
21. Ильин Е. П. Насилие как психологический феномен. *Universum : Вестник Герценовского университета*. 2013. № 1. С. 167–173. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nasilie-kak-psihologicheskii-fenomen>
22. Франчук О. О., Левицька Л. В. Психологічні особливості насильницької поведінки в міжособистісних стосунках. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С. 166–168.
23. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків України. *ЮНІСЕФ Україна*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine>
24. Булінг в Україні. *Український інститут дослідження екстремізму* : [сайт]. URL: <http://uire.org.ua/tag/buling-v-ukrayini/>
25. Дубровська Є., Ясеновська М., Алексеєнко М. Насильство в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні. Київ : ВГО «Жіночий консорціум України», 2020. 34 с.
26. Миронюк Т. В., Запорожець А. К. Удосконалення заходів протидії булінгу в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* 2021. № 3 (112). С. 21–28.
27. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе / ред. І. В. Пеша. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 40 с..
28. Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії : лист Міністерства освіти і науки України від 19 трав. 2020 р. № 6/645-20.
29. Meaning of "bully" in the Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
30. Olweus D. Annotation: Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1994. Vol. 35, № 7. P. 1171–1190.
31. Гунько А. Ю., Веретенко Т. Г. Явище булінгу в загальноосвітньому навчальному закладі як соціально-педагогічна проблема.
32. Сорочан Д. А. Булінг: поняття, історія існування, характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 6. С. 12–19.
33. Миронюк Т. В., Запорожець А. К. Удосконалення заходів протидії булінгу в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* 2021. № 3 (112). С. 21–28. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/1085>
34. Плутицька К. М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2017. Вип. 29, ч. 2. С. 78–80.
35. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе / ред. І. В. Пеша. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 40 с.
36. Лубенець І. Г. Насильство (булінг) у шкільному середовищі: кримінологічна характеристика а заходи запобігання : монографія. Київ : ДНДІ МВС України ; Харків : Мачулін, 2018. 278 с.
37. Прібиткова Н. О. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 58–61.